

AHMED YESEVİ DERVİŞİ AHI EVREN

ve

KAYSERİ'DE AHİLİK

Ahmet Vehbi Ecer^(*)

Yrd. Doç. Dr.

ÖZET

Anadolu ve Anadolu'nun orta yerinde bulunan Kayseri halkının dini ve milli kültüründe Orta Asya'dan göç eden Ahmet Yesevi(öl:1166) dervişlerinin, alperenlerinin emekleri vardır. Özellikle Ahmet Yesevi'ye mensubiyeti bilinen Ahi Evren(öl:1264) hayatının yirmi yılını Kayseri'de geçirmiş, Ahıyan-ı Rum örgütünün Kayseri'de sanayi çarşısını kurmak suretiyle uygulamasını yaptırmış, hanımı Fatma Bacı'nın kurduğu Bacıyan-ı Rum örgütüyle birlikte halkı üretime yönlendirmiştir. Ahıyan ve Bacıyan-ı Rum örgütleri ve ilkeleri bütün Anadolu'ya Kayseri'den yayılmış, Kayseri halkına sanat ve ticaret ahlakı yanında dini ve askeri eğitimler de yaptırmış ve bunlar Moğol kuşatması sırasında Kayseri'yi savunmuşlardır. Ahilik disiplin ve kültüründen kalıntılar günümüze kadar devam etmiştir.

a) Giriş

Türklerin Anadolu'ya gelişleri 1071'den çok öncelerine rastlar¹. Ancak 1071'den sonra Anadolu'ya büyük göçlerin gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu tarihten sonra ikinci büyük Oğuz-Türkmen göçü 13. yüzyılın başında 1220'lerden sonra Moğol baskısı sonucunda oldu. Türkmenler Moğollardan canlarını kurtarmak için Orta Asya'dan ve yoğun yerleşme bölgesi olan Azerbaycan'dan Anadolu'ya göç ettiler. Bu göçmenler aralarında şehirli halk, ulema, tüccar, sanatkâr, celep ... başka ifadeyle her sınıftan insan vardı. Bunlar XIII. Yüzyıl Anadolusunun sosyal, iktisadî, kültürel ve dinî hayatının değişmesine ve gelişmesine sebep oldu². Zira “*Anadolu'yu Türk'e ilelebed*

(*) Erciyes Üniversitesi Emekli Öğr. Üyesi.

¹ Bkz. Claud Cahen, **Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi**, Çev. Y. Yücel, B. Yediyıldız, Ankara, 1992.

² Ahmet Yaşar Ocak, **Babaîler İsyânı**, İstanbul, 1980, 37.

yurt yapan bir zafer” olarak³, nitelendirilen 17 Eylül 1176 tarihli Karamıkbeli (Myriokefalon) savaşından sonra “aşağı yukarı 200 yıl içinde Oğuz Türkleri’nin büyük bir çoğunluğu Anadolu’ya göç etti⁴”. Bu göçler sırasında Anadolu’da belli sayıda da olsa henüz müslüman olmayan Malazgirt savaşında Bizans ordusunun içinde henüz müslüman olmayan Uz’lar ve Peçenekler’in bulduklarını söyleyebiliriz⁵. Ayrıca Bizans yönetimi tarafından “Bulgar, Hazar, Peçenek, Uz, Kuman” Türkleri Anadolu’ya yerleştirilmişti ve büyük şehirlerde ve çoğunluk hıristiyan Rumlar’dan oluşuyordu⁶. Türklerin buralarda yaşamlarını güçlendiren farklı din mensupları olduğu kadar Rum, Ermeni, Gürcü gibi⁷ etnik gruplar da vardı ve bunlar yerleşik hayatın iktisadî ve ticarî bakımlardan güçlü insanlarıydılar. İşte böylesine farklı bir ortama göç eden Türkler, IX ve X. Yüzyıllarda İslâmiyeti kendi istekleriyle kabul etmişler⁸. Karahanlı Hükümdarı Satuk Bugra Han (öl. H/344-M/956)’dan sonra bu dine sahiplenmişler⁹. Bu gelişmelerden sonra Türkler, yeni bir kültür ve medeniyet dairesi içine girmiş, Türk toplumunun sosyal yapısını, devlet düzenini, eski kültürleriyle sentez yaparak büyük ölçüde değiştirmiş; İslâm Dininin ateşli yayıcısı ve savunucusu olmuşlardır. İşte bu yeni dini sevdirmek, ilkelerini öğretmek, yaymak için çalışan Hoca Ahmed Yesevî’yi tasavvufî-dinî halk edebiyatının da ilk örneklerini veren önder bir kişi olarak görüyoruz. İşte Türk Milleti’nin yetiştirdiği bu büyük insan, Anadolu insanının din kültürüne şekil ve muhteva kazandıran kişidir.

b) Ahmed Yesevî

Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen¹⁰ Ahmed Yesevî (öl. H/562-M/1166), Yesi’de¹¹ Şeyh Aslan Baba’ya¹² intisab etti, ondan tasavvuf ve din terbiyesi aldı. Daha sonraları

³ Abdülhalûk Çay, **Anadolu’nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası**, İstanbul 1984, 143.

⁴ Faruk Sümer, “Anadolu’ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?”, **Bellekten**, 1960, XXXIV/96, 567-594.

⁵ Mehmet Köymen, **Alparslan ve Zamanı**, İstanbul 1972, 64.

⁶ Faruk Sümer, “Yunus Emre Devrinde Türkiye’nin Sosyal Durumu”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Nisan 1991, Sayı 51, 1-8.

⁷ Bkz. M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, İstanbul 1966, 168.

⁸ Bu konu için bkz. A. Vehbi Ecer, “Türklerin Müslüman Olmalarında Eski Dinî İnanışların Rolü”, **Millî Kültür Dergisi**, Nisan 1991, Sayı 83, 42-44; A. Vehbi Ecer, **İslâm Tarihi Dersleri**, Kayseri 1991, 91-111; Ahmet Yaşar Ocak, **Türkler Türkiye ve İslâm**, İstanbul 1999, 26-32; Hakkı Dursun Yıldız, **İslâmiyet ve Türkler**, İstanbul 1976; Nesimî Yazıcı, **İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi**, Ankara 1992, 26-37.

⁹ Satuk Bugra Han’ın müslüman olması ve çalışmaları için bkz. Emel Esin, **İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâma Giriş**, İstanbul 1978, 163-165.

¹⁰ Naim-Bek Nurmuhamedoğlu, **Hoca Ahmed Yesevî Türbesi** adlı kitabının GİRİŞ kısmında Yesevî’nin doğum tarihini 1103 olarak verir. Ankara 1991, 5.

¹¹ Bkz. Enver Konukçu, “Sayram ve Yesi”, **Milletlerarası Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs 1993)**, Kayseri 1993, 249-253.

“meşâyih-i Türk’ün ser-halkası” ve *“Hazret-i Türkistan”* unvanlarıyla anılan¹³ Ahmed Yesevî, *“Müslüman Türk kültürünün tehlikede bulunduğu karışık çevre ve devirde... Türkler arasında İslâmı korumak ve yaşatmak vazifesine hayatını”* adadı¹⁴.

Ahmed Yesevî’nin yaşadığı XII. Yüzyılda Sırderya çevresinde, Seyhun’un ötesindeki bozkırlarda, Türkistan’da göçebe bir halk; çeşitli din ve kültürlerin mücadele ettiği bir toplum vardı. Büyük ölçüde, İslâmiyete bütün samimiyet ve kuvvetiyle bağlı olan bu halk, bu Türk toplumu, bu ilim adamımızın ifadeleriyle, *“Sırderya bozkırlarında at koşturmakta, savaş etmekte olan hamâsî ruhlu yarı göçebe”* bir toplumdur¹⁵. İşte bu yarı göçebe Türk toplumu hareketli, mücadeleli göçebe durumları ile kültürel yapıları, kadın-erkek birliktelikli yaşayışları, kitabî ve doktriner bir İslâm anlayışını özümsemelerine engel oluyordu. Zira Türk toplumu, aralarına katıldıkları Arap-Fars İslâm kültür çevresinin insanlarını yadırgadılar, kılı kırk yaran fıkıh bilginlerine rağbet etmediler.

Göçebe hayatlarının gereği olarak kaç-göçsüz, kadın-erkek birlikte çalışmaya ve yaşamaya devam ettiler, şiir söylediler, saz çaldılar. Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı’nın ifadesiyle, o günkü Türk toplumunun *“... dinin emirlerini tam olarak yerine getiremeyen, eski Türk şamanlarının veya şamanizminin birtakım unsurlarını İslâmiyete adapte etmek suretiyle yaşatmaya çalışan”*¹⁶ ve bu yaşantılarıyla ve horladıkları bir toplum idiler. Ahmet Yesevî, böylesine bir topluma, yani *“daha çok İslâmiyete yeni girmiş”* kimselere¹⁷, Arapça ve Farsça bilmesine rağmen, Türkçe dinî, ahlâkî, tasavvufî şiirler söyledi, kısa bir sürede büyük taraftar topladı. Çünkü bu yarı göçebe Türk toplumu, *“İslâm fakihlerinin kendilerine çok karışık ve sıkıntılı gelen vaazlarından ziyade, kendi kam ve ozanlarının telkinlerine tâbi idiler”*¹⁸. Ahmed Yesevî’yi *“eskiden kudsiyyet verdikleri ozanlara benzeterek”*¹⁹ hararetle benimseyen bu insanlara O, dostluğu, sevgiyi, yardımlaşmayı telkin eden, dünyaya insan sevgisiyle bakmayı

¹² Aslan Baba için bkz. Mehmet şeker, *“Ahmet Yesevî’nin hayatında Arslan Baba Meselesi”*, **Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri**, 353-360; Arslan Baba *“Peygamberin Ashabından Biri İdi”*, bkz. Esin, 197.

¹³ Esin, 176.

¹⁴ Esin, 179.

¹⁵ Esin, 179.

¹⁶ E. Ruhi Fığlalı, *“Din ve Türkler”*, **Fikir ve İman Zemini (Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı 1986-1987 Akademik Toplantıları)**, İstanbul 1988, 13-18; Aynı konu için bkz. A. Yaşar Ocak, **Türk Sûfilğine Bakışlar**, İstanbul 1999, 74 vd.

¹⁷ Hüseyin Gazi Yurdaydın, **İslâm Tarihi Dersleri**, Ankara 1982, 77.

¹⁸ Yurdaydın, 75.

¹⁹ M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara 1966, 14.

öğütleyen şiirler yazdı. Bunlar DİVAN-I HİKMET adı altında toplandı. Şiirlerinde Tanrı aşkına, ihlâsa, ibadetleri riyasız, gösterişten uzak yapmaya teşvik eden Ahmed Yesevî'nin DİVAN-I HİKMET'inde yer alan dörtlükler, **“Kur'an ve hadislerin manâ ve ruhuna uygun manzum ve vecize hikmet mânâsında Türkçe sözlerdi”**. Bu yolla çoğu **“ümmî olan Türk Milleti'ne anlayacağı sadelikte Türkçe irşadlarını”**²⁰ yaptı. Bu irşadlar sonucunda, **“etrafına İslâmiyete yeni, fakat çok kuvvetli ve çok samimi bağlarla bağlanmış saf Türkler”**²¹ toplandı, kümelendi. Onlara Tanrı aşkını, tanrı sevgisini, bütün varlıklara sevgiyle, hoşgörüyü bakmayı, kendileriyle, Tanrı'yla, çevreleriyle barışık olmalarını; dini, dili, mevkii ne olursa olsun insan gönlünün kırılmasına râzı olmamayı; herkesi dostça kucaklamayı, kimseye el açmadan herkesin el emeğiyle geçinmesinin gerektiğini anlattı. Kendisi de geçimini tahtayı yontarak kaşık ve kepeç yapmak suretiyle sağladı. Şekilci, kuralcı, ibadetleri araç değil amaç sayan müdahaleci ve Peygamber'den daha çok peygamber görünümlü merasim dindarlarını tenkid etti; insanları ihlâsa, Tanrı aşkına çağırdı. O, bir dörtlüğünde şöyle dedi:

Oruç tutup halka riyâ kılanları

Namaz kılıp tesbih ele alanları

Şeyhim deyip başka binâ kılanları

Son deminde imânından cüdâ kıldım²²

O'na göre dinde amaç, Tanrı'ya ulaşmak, O'na âşık olmak ve kendisiyle, Tanrısıyla, çevresiyle sulh içinde, barış içinde olmaktır. Bu sebeple O, bir şiirinde:

Zâhid olma, âbid ol, âşık ol sen

Hikmet çekip aşk yolunda sâdik ol sen

Nefsi tepip dergâhına lâyük ol sen

Aşksızların hem canı yok, imânı yok²³

der. Çünkü aşk insanı, kulluğa, mutluluğa, ebedîliğe, insanlığa, güzel ahlâka yönlendirir. İnsana ve bütün kâinata sevgiyle, hoşgörüyü bakmayı sağlar, kavgadan uzaklaştırır.

Ahmed Yesevî'nin dinî kurallara, Kurân'a son derece bağlı mü'min, ilâhî aşka inanmış bir mutasavvıf olarak, bir mürşid kişiliğiyle, Türkçe manzûmelerle yaptığı telkinler, o

²⁰ Mustafa Kafalı, *“Ahmet Yesevî, Yaşadığı Devir ve Onu Yetiştiren Çevre”*, **Milletlerarası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri**, 167-169.

²¹ M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1983, 194.

²² Kemal Eraslan, **Divan-ı Hikmetten Seçmeler**, Ankara 1983, XIII, 12.

²³ **Divan-ı Hikmetten Seçmeler**, XI, 11.

günkü Türk toplumunun İslâm ve Türk kültürü içinde kalmasını sağladı. Şiirleri ve düşünceleri sadece o bölgede kalmadı, kendine bağlı dervişleriyle bütün Türk dünyasına dağıldı, yayıldı. Bu dervişler ve erenlerin başında Hünkâr Hacı Bektaş Veli (öl. 1271) gelmektedir. Ahmed Yesevî Hacı Bektaş'a tac, şamdan, seccade, sofraya ve alem verir, tahta kılıç kuşatır ve Diyar-ı Rum'u (Anadolu'yu) irşad etmekle görevlendirir²⁴. O, Hacı Bektaş'a şöyle hitabeder:

“Yâ Bektâş. İşte, nasibin oldu. Sana müjde olsun ki kutb ül-aktâb'lık (tasavvufta en yüksek makam) mertebesi senindir... Seni Rum'a (Anadolu'ya) saldıktık... Rum abdallarına²⁵ seni baş kıldık... Destur! De, yola revan ol²⁶”.

Anadolu'ya göç eden Horasan erenleri Hacı Bektaş-ı Veli ile birlikte Orta Asya'dan Moğolların zulmünden kaçarak gelen halkın yanında oldular ve onların korku ve endişelerini yenmeye çalıştılar²⁷. Bu göç edenler arasında Ahmed Yesevî dervişleri, başka ifadeyle **rical-i sofîyye** (sofî ileri gelenleri)'den kimseler vardı. Alman tarihçi **F. Babinger**, sonraları kitap halinde yayınlanan “*Anadolu'da İslâmiyet*” adlı makalesinde şunları yazar:

“... Bunlar bir defada memlekete gelmiş değillerdir. Daha Selçuklular zamanında birçok rical-i sûfiye, makarr-ı evliya (velilerin oturma, yerleşme yeri) olan Buhara'dan gelip Anadolu'ya cemaatle girmişler ve orada gerek saray gerek ahali tarafından hahisle (istekle) kabul edilmişlerdi. Maverâünnehir'in çok yüksek tutulan halk velisi Ahmed-i Yesevî (vefatı Yesi'de 1166'dadır) bunların hepsinin üstad-ı perestîdesi

²⁴ **Velâyetname**'deki rivayetlerde *Hacı Bektaş-ı Velî* ile *Ahmet Yesevî* çağdaş gösterilmektedir. Bu, tarihi gerçeklere uygun değildir. Ancak **Velâyetname-i Hacı Bektaş Veli**'de şifahi rivayetlere dayanan hayali menkıbeler, olağanüstü olay ve kerametler yer almaktadır. Halk mühayyilesinin *Hacı Bektaş-ı Velî*'nin *Ahmet Yesevî* Ocağına mensubiyetini pekiştirmek için böyle bir yakıştırmayı uygun gördüğü tahmin edilebilir. Bak: Sefer Aytekin (yayımlayan), **Velâyetname-i Hacı Bektaş Veli**, Ankara, ?, 27 vd; Ahmet Yaşar Ocak, “*Hacı Bektaş-ı Velî*”, **TDVİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)**, XIV, 455-458; Ocak, “*Hacı Bektaş-ı Veayetnamsi*”, **TDVİA** XIV, 471-472; Hakkı Devrim (yayın md.) **Ansiklopedik Sözlük**, İstanbul, 1994 ,IV,1636; Türk Dil K., **Türkçe Sözlük**, İstanbul, 1997, II,1007.

²⁵ **Abdal** kelimesi 12 ve 14. yüzyıllarda derviş anlamında kullanılmaktadır. Bu dönemle ilgili abdallarla ilgili olarak Orhan F. Köprülü “*Anadolu abdalları, Osmanlı Devletinin kuruluşunda gaziler (veya alp-erenler) ahiler ve bacıyan-ı Rûm ile birlikte büyük hizmetleri görülen... sosyal zümredir*” açıklamasını yapar. Bak: Orhan F. Köprülü, “*Abdal*”, **TDVİA**, I, 61-62.

²⁶ **Velâyetname-i Hacı Bektaş-ı Veli**, 55.

²⁷ Bak. A. Vehbi Ecer, “*Hacı Ahmed Yesevî ve Anadolu Türk Kültürü*”, **Yesevî Dergisi**, Aralık 2001, Sayı 96, 23.

(sevilen üstadı) idi. Bu itibarla bilhassa Horasan bu yabancı misafirlerin menbaı (kaynağı) bulunuyordu²⁸”

Ahi Evrende bu göç eden, Anadolu’ya yerleşen²⁹ ve Prof. Dr. Halil İnalçık’ın ifadesiyle “Türkiye ahi teşkilatının kurucusu³⁰” olan Yesevî dervişlerinden biriydi³¹.

Ahi Evren Kimdir?

Asıl adının **Şeyh Nasirüddin Ebu’l-Hakayık Mahmud b. Ahmed el-Hoyî** olduğu ifade edilen³² Ahi Evren’in H/566-M/1171 yılında doğduğu ve 93 yıl yaşadığı tahmin edilmektedir³³. Tarihi ticaret yollarının kavşağında bulunan, “Tarihi bir Türk şehri” olarak bilinen, bilhassa Anadolu’nun Türkleşmesinde bir üs vazifesi” gördüğü tespit edilen verimli topraklara sahip bir kültür şehri³⁴ **Hoy**’da dünyaya geldi³⁵. Azerbaycan, Horasan ve Maverâünnehir bilginlerinden ders aldı. 1204 yılında Bağdad’a gitti, Tanrıbilimci (Kelamcı) **Fahreddin er-Razi** (öl. 1210)’den yararlandı. Bağdad’da 34. Abbasi Halifesi **Nâsır li-Dinillâh**’ın kurduğu **Fütüvvet** teşkilatına girdi. Delikanlı, yiğit, eli açık, gözü pek, iyi huylu, olgun kişi gibi anlamlara gelen Arapça **fetâ**’dan türeyen fütüvvet, “içlerinde tasavvuf erbabının ve öteki tarikat birliklerinin de yer aldığı türlü kuruluşların ahlâkî kurallar ve yiğitlik nitelikleriyle donatılarak belirli zamanlarda ve belli amaçlar için bir araya toplanabilen bir örgütün adıdır³⁶”. Ahi Evren Bağdad’da **Evhadüddin Kirmanî** (öl. H/635-M/1238) ile tanıştı ve ona bağlandı. Kirmanî fütüvvet teşkilatı içinde bulunan bilgin, mutasavvıf şairlerden biri olarak Horasan ve Maverâünnehir’e gitmiş, mutasavvıflardan Necmeddin el-Kübra (öl.

²⁸ Franz Babinger, “Anadolu’da İslamiyet”, **Darü’l-Fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, İstanbul 1922, Sayı 3, 188-221; Ahmet Kanar tarafından F. Köprülü’nün ayrı adı taşıyarak kitaplaştırılan: F. Babinger – F. Köprülü, **Anadolu’da İslamiyet**, Çev. Ahmet Hulusi, İstanbul 1996, 17.

²⁹ Mustafa Kara, “XIII-XIV. Yüzyıllarda Tasavvuf Penceresinden Genel Bir Bakış”, **XIII-XIV. Yüzyıllarda Kayseri’de Bilim ve Din Sempozyumu**, Kayseri, 1998, 23-29.

³⁰ Halil İnalçık, “Osmanlı Tarihine Toplu Bakış”, **Osmanlı**, İstanbul 1999, I, 37-118.

³¹ Ayrıca bak. Müjgan Cunbur, **Anadolu’nun Bütünleşmesinde Ahmed Yesevî’nin Yeri**, Ankara 1997; Cunbur, “Ahmed Yesevî’nin Ahi ve Gazileriyle Anadolu’nun Türkleşmesindeki Yeri”, **Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri**, Kayseri 1993, 63-68.

³² Mikâil Bayram, **Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu**, Konya 1991, 73.

³³ İlhan Şahin, **Ahi Evran**, **TDVİA**, I, 529-530.

³⁴ Mirza Bala, **Hoy**, **İA**, V-I, 571-573; “... Muhtelif şehirlerden gelen yolların kavşağında bulunması sebebiyle... önemli bir ticaret merkezi ve askeri üs durumundaydı. Nitekim Anadolu’ya gelen Türkler önce buraya uğramış ve burasını üs olarak kullanmışlardır”. Bkz. Tahsin Yazıcı, “Hoy”, **TDVİA**, XVII, 258.

³⁵ M. Bayram, **Ahi Evren**, 73; A. Vehbi Ecer, **XVIII ve XIV. Yüzyıllarda Kayseri Kültür ve Tarihi**, Kayseri 2001, 47.

³⁶ Neşet Çağatay, **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ankara 1989, 5-6.

1226)'nin sohbetlerine katılmış bilge bir şeyh idi³⁷. Kirmanî de Ahmed Yesevî gibi Türkçe konuşan bir kimseydi ve bu yönüyle Anadolu Türkmen halk ve dervişleri üzerinde derin etkiler bıraktı ve bu arada Ahi Evren'i de etkiledi. Hattâ onu kızı **Fatma Bacı** ile evlendirerek kendisine damat yaptı³⁸.

Ahi Evren 1205 yılında Anadolu'ya geldi ve bir süre sonra da Kayseri'ye yerleşerek yurd edindi. Hocası ve kayınpederi Kirmanî ile birlikte eğitimci ve örgütçü kimlikleriyle -birlikte- çalıştılar ve Kayseri'de **Ahi** teşkilatını kurdular. Hanımı **Fatma Bacı** da Kayserili hanımlar arasında Bacıyan-ı Rum örgütünü kurdu, hanımlar için çalışma mekanları düzenledi³⁹.

Ahi Evren Zamanında Kayseri

XII. yüzyılda Kayseri önemli olaylar, çalkantılar içinde ve Anadolu Selçuklu Devleti hakimiyeti altında idi. I. Gıyaseddin Keyhüsrev (12/5-1211) Kayseri'de para bastırdı. İzzeddin Keykavus zamanında (1211-1220) Alaeddin Keykubat tarafından Kayseri'nin kuşatılması için bazı emirler görevlendirildi. Ancak bu kuşatma 1211 tarihinde boşa çıkartıldı. 1220 yılında İzzeddin Keykavus'un vefatıyla, yerine geçecek oğlu olmadığı için, Alaeddin Keykubat Sivas'da Bey'at aldı, üç günlük matemden sonra Sivas, Kayseri, Aksaray güzergahını izleyerek Konya'ya hareket etti⁴⁰. Kayseri'ye geldiği zaman burada da büyük bir cülus töreni yapıldı, Konya'da tahta çıktı (1220). Alaeddin Keykubat zamanında (1220-1237) Sivas, Kayseri, Konya'nın üçü de pay-ı taht olarak kabul edildi⁴¹. Böylece Alaeddin Keykubat yazılarını Kayseri'deki **Keykubadiye** sarayında geçirmeye başladı⁴². Seferlere Kayseri'den hareket ederdi. 1224 yılında Kayseri kalesi ve surlarını tamir ettirdi. Alaeddin Keykubat'dan sonra II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246) başa geçti. Onun iktidarı döneminde **Baba İshak** isyanı çıktı ve Selçuklu Ordusu 3 Temmuz 1243 tarihinde Köseadağ savaşında Moğollar tarafından

³⁷ Bak. Nihat Azamat, "*Evhadiüddin-i Kirmanî*", TDVİA, XI, 518-520; Ayrıca bkz. İsmail Hakkı Mercan, **Menakıbnâme-i Şeyh Evhadüddin Kirmanî**, Kayseri 1990, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

³⁸ Mikâil Bayram, **Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid el-Kirmanî ve Evhadiyye Tarikatı**, Konya 1993, 50-56, 86-97; Mikail Bayram, **Bâcıyan-ı Rum**, Kayseri 1987, 18-24.

³⁹ Bkz. Ecer, **Kayseri Tarihi**, 47 vd.

⁴⁰ Bkz. Nejat Kaymaz, "*Anadolu Selçuklu Devletinin İnhitatinde İdare Mekanizmasının Rolü*", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Ankara 1964, Sayı 1-2, 91-155; Abdülhaluk Çay, "*Anadolu'nun Türkleşmesi-II*", **Türk Kültürü Dergisi**, Mayıs 1983, Sayı 241, 6-15.

⁴¹ Bkz. Pars Tuğlacı, **Osmanlı Şehirleri**, İstanbul 1985, 206.

⁴² Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul 1969, 431-438; İbn Bibi, I, 321.

yenilgiye uğratıldı⁴³. Bu yenilgiden sonra Kayseri de nasibini aldı. Kayseri'yi kuşatan Moğol komutanı Baycu Noyan önce sur dışında kalan mahalleleri yağmalattı, yaktırttı. 15 gün devam eden kuşatmada Kayserililer çok güzel savundular ve Moğol ordusu bir türlü kale duvarlarını, surlarını aşamadılar. Kuşatmayı bırakacakları sırada Kayseri **İğdiş-Başısı**⁴⁴ olan **Hajukoğlu Hüsam** Baycu Noyan'a hayatını bağışlaması şartıyla iltihak etti. Kayseri **Sü-Başısı**⁴⁵ Fahreddin Ayaz da taraftarlarıyla birlikte **Baycu**'ya katıldı. Kalede Samsamuddîn Kaymaz kaldı⁴⁶ ve kaleyi gücünün azalmasına rağmen kahramanca savundu. Ancak fazla güçleri yetmedi ve Moğol ordusu şehre girerek yağmaladılar. Kayseri'nin zenginlerine işkence ile altun ve hazinelerin yerleri öğrenildi ve öldürüldüler. Şehrin genç erkek ve hanımları esir alındı, gerisi elleri-kolları bağlanarak kılıçtan geçirildiler⁴⁷. Bu arada Ahi Evren'in hanımı Fatma Bacı da (öl. 1275) alınan esirler arasında idi⁴⁸. Ancak 1260 yılında Kayseri'ye dönmesine izin verilecektir⁴⁹. Artık Selçuklu Sultanları Moğolların oyuncağı haline geldiler. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'den sonra İzzeddin Keykavus (1246-1249) başa geçti. Bunu II. İzzeddin Keykavus, IV. Rukneddin Kılıçaslan, II. Alaaddin Keykubat'dan oluşan

⁴³ Moğolların Anadolu kültüründeki rolü hakkında bkz. Abdülkadir Yuvalı, "*Anadolu'nun Türkleşmesi ve Moğollar*", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Ekim 1985, Sayı 38, 90-101.

⁴⁴ **İğdiş**: Büyük şehirlerdeki maliye mensuplarına verilen addır. Gerektiği zaman yaşadıkları şehirlerin savunmasında da rol alıyorlardı. Bkz. Faruk Sümer, "*Selçuklu Tarihinde İğdişler*", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Nisan 1985, Sayı 35, 9-23.

⁴⁵ **Sü-Baş**: Şimdiki zabıta memurlarının yaptıkları işleri gören kişilerdir. Gündüzleri çarşı-Pazar ve mahallelerin temizliğini ilgiliye haber veren ve geceleri uygunsuz işler yapanların teftiş ve araştırmalarıyla meşgul olan, hem belediye hem zabıta işlerine bakan ve hakimlerin emrinde olan kişilerdir. Yanlarında kırbaç bulundururlar, evlerde arama yapabilirler, gerekli gördükleri zaman suçluların (zanlıların) ellerini bağlayabilirlerdi. Bkz. Pakalın, III, 259-261.

⁴⁶ İbn Bibi, II, 74.

⁴⁷ Kayseri'nin bu kuşatma ve savunma ile ilgili olarak bkz. İbn Bibi, II, 73 vd; Bayram, **Ahi Evren**, 84 vd; Halit Erkiletlioğlu, **Kayseri Tarihi (En Eski Zamandan Osmanlılara Kadar)**, Kayseri 1993, 122; Seyyid Burhaneddin (1165-1241) ile ilgili en yakın tarihte müstakil eser yazan Doç. Dr. Ahmet Sevgi, Eflakî'nin Menakübü'l-Arifin adlı eserindeki bir rivayete dayanarak bu kuşatma sırasında Seyyid Burhaneddin'in de Kayseri'de bulunduğunu, ancak Moğolların ona kötülük yapmadığını anlatır. Ona göre Seyyid Burhaneddin'e itibar ettikleri ve saygı duydukları için kötülük yapmamışlar. Ancak Kayseri'de itibarlı bir kimse olan Seyyid Burhaneddin'in Moğollara karşı menfi bir tavır sergilememesi ve kaynakların bu konuda sessiz kalmaları konusu üzerinde düşünülmesi gerektiği kanaatindeyim. Bkz. H. Ahmet Sevgi, **Seyyid Burhaneddin Muhakkık-i Tirmizi**, Kayseri 1995, 5-6, 19-28; A. Vehbi Ecer, **XIII. Ve XIV. Yüzyıllarda Kayseri Kültür ve Tarihi**, Kayseri 2001, 17/26; A. Vehbi Ecer, "*Kayseri'nin Moğollar Tarafından İşgali*", **III. Kayseri Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (6-7 Nisan 2000)**, Kayseri 2000, 129-140.

⁴⁸ Mikail Bayram, **Bacıyan-ı Rum**, Konya 1987, 26.

⁴⁹ Bu olay Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yaptırılan Yüksek Lisans Tezi **Menakıb-Name-i Şeyh Evhadeddin Kirmanî**'de 33. Bab (Hikaye) da konu edilir. Ancak isimler ve yer adları farklıdır. Bkz. İsmail Hakkı Mercan, **Menakıb-ı Name-i Şeyh Evhadüddin Kirmanî**, Kayseri 1990 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 97-99; Ayrıca bkz. Bayram, **Evhadiyye Tarikatı**, 86-95.

müşterek saltanat dönemi (1249-1266) takip etti. Böylece Selçuklu Türkiyesi'nde sağlam devlet adamları ve saadet devri kapandı.

Böylesine siyasî çalkantılar altında kalan halkın durumu ne idi. Eski bir yerleşim bölgesi olan Kayseri'ye müslüman Türklerin geliş tarihini 1067 olarak gösterebiliriz. Büyük Türk komutanlarından **Afşin Bey** 1067 yılında Malatya önlerinde Bizans Ordusunu bozguna uğrattı ve Kayseri içinde olmak üzere Anadolu'nun ortasına kadar uzandı⁵⁰. Daha sonra Bizanslılar ile Türkler arasında el değiştiren Kayseri 1071 zaferinden sonra kesin olarak Türk hakimiyetine girdi. Sultan Alparslan emrindeki gazilerden Danişmend Ahmet Gazi'ye Tokat, Sivas ve Kayseri'yi iktâ olarak verdi. Bu gazi Anadolu'da Tokat, Sivas, Çankırı, Amasya, Develi, Çorum ve Kayseri'yi içine alan Selçuklulara bağlı **Danişmendliler Beyliği**'ni (1071-1178) kurdu⁵¹. Bundan sonra bütün Anadolu'da olduğu gibi Kayseri'de de iktisadî, etnik, kültürel, dinî, siyasî... karmaşa yaşandı. Bir kere Kayseri'ye göç eden Türklerin burayı yurt edinme, Kayseri'de tutunma mücadelesi vardı. Zira Kayseri, din ve etnik menşeleri bakımından homojen değildi. Burada, Kayseri'ye daha önce yerleşmiş bulunan, Türk ve müslüman olmayan halk vardı, esnaf ve sanatkârlar vardı⁵². Onlarla birlikte yaşayabilmek, Türk ve müslüman olmayan, Kayseri'nin yerleşik esnaf, sanatkâr ve tüccarlarıyla birlikte olup onların karşısında tutunabilmek için Türklerin iktisadî ve ticarî bakımlardan güçlü olmaları gerekiyordu. Yerleşik halkla barış içinde ama kendi manevi değerlerini kaybetmeden, iktisadî bir dayanışma, güçlenme, büyüme durumunda olmalıydılar. Kayseri'nin yerli halkı Ermeniler, Rumlar ve çok az miktarda daha önce Kayseri'ye yerleşmiş bulunan hıristiyan Türklerden oluşuyordu⁵³. İşte bunlar karşısında Kayseri'ye yerleşmeye niyetlenen Türkler ümitsizliğe ve yılgınlığa düşmediler. Eski ozanlarına benzettikleri Ahmed Yesevî (öl. 1166) dervişlerini benimsediler⁵⁴. Bunlar İslâmî inancı

⁵⁰ Claud Cahen, **Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi**, Çev. Y. Yücel-B. Yediyıldız, Ankara 1992, 19.

⁵¹ Müjgan Cunbur, "*Ahmed Yesevî'nin Ahi ve Gazileriyle Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri*", **Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs 1993)**, Kayseri, 63-68 (Kısaltma: HAYS).

⁵² Bkz. Harun Güngör, **Türk Bodun Bilimi Araştırmaları**, Kayseri 1998, 225-237.

⁵³ Kayseri ve civarındaki Rum ve Ermeni yerleşim yerlerinin isimleri hakkında yayınladığımız **XIII. Ve XIV. Yüzyıllarda Kayseri Tarihi ve Kültürü** başlıklı kitabımızda bilgi verilmektedir.

⁵⁴ Bkz. Ömer Lütfi Barkan, "*İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler*", **Vakıflar Dergisi**, İstanbul 1974, Sayı 2, 279-304; Hakkı Dursun Yıldız, "*Anadolu'nun Türkleşmesi*", **Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sempozyumu (23 Mart 1990)**, Kayseri 1990, 105-109; A. Vehbi Ecer, "*Ahi Evren Zamanında Anadolu'da Kültür Hayatı*", **Türk Kültürü ve Ahilik (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri)**, İstanbul 1986, 153-156; Fuad Köprülü, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Ankara 1972; Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, İstanbul 1966, Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Yayınlayan: Ö. F. Köprülü – N. Pekin, İs-

Türkçe olarak tasavvufi bir renkle hoşgörülü, sevindirici, birleştirici bir şekilde anlatıyorlardı. Bu Ahmed Yesevî dervişleri, alpler, alperenler, alp-gaziler, Horasan erleri... olarak Kayseri halkının direnme ve yaşama gücünü artırdılar. Gerçekten de XIII. Yüzyılda Kayseri’de yaşayan mutasavvıf mürşidlerin çoğunun Orta Asya kökenli veya bunların eğitimini görmüş olanların teşkil ettiğini görüyoruz. Bunlar, yani alperenler dervişler temiz ahlâklı her nevî faziletleri kendilerinde birleştiren, dindeki hoşgörü, sevgi ve estetik unsurları ön plâna çıkarıcı özellik taşıyan, güler yüzlü, kucaklayıcı insanlardı. Kayseri’de hoşgörüye dayalı bir birlik oluşturdular, dillerini ve dinlerini, örf ve âdetlerini korudular. Türk tasavvuf tarihinin önemli simalarından olan **Şeyh Evhadüddin Hamid el-Kirmanî** (öl. 1237) Azerbaycan, Kafkasya’dan sonra Malatya, Sivas ve Konya’ya çeşitli zamanlarda uğramış, ancak çoğunlukla Kayseri’de ikamet etmiş, Kayseri’de evlenmiştir. Evhadüddîn’in çalışmaları, gayretleri sonucunda Kayseri halkının duygu ve düşüncesi dinî ve ahlâkî yaşayışı şekillenmiş, sosyal, kültürel ve ticarî oluşumlar meydana gelmiştir. Bu oluşumlarda gene Orta Asya kökenli ve Evhadüddîn’in damadı Ahi Evren’in büyük gayretleri olmuştur. Ahi Evren 1205 yılında Kayseri’ye yerleşmiş, Kayseri’de evlenmiş ve ilk defa Ahi teşkilatını Kayseri’de kaldığı 20 yıl içinde kurmuştur.

Ahi Evren Kayseri’de Ne Yaptı

Ahi Evren, 1205 yılında Kayseri’ye gelerek 20 yıl Kayseri’de oturdu. Hocası ve mürşidi Evhadüddîn Kirmanî’nin kızı Fatma Hatun ile evlendi. Aldığı eğitim ve terbiye ve görevi gereği Kayseri’de boş durmadı. Hacı Bektaş Veli’nin **Velâyet-Name**’sinde şöyle bir kayda rastlıyoruz:

“Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Veli Horasan diyarından, Rum’a gelip Suluca Karaiyyük’de karar kıldıktan sonra, Ahi Evren Sultan dahi Konya şehrinden kalkıp Kayseriyye’ye, andan Kırşehir’e gelmişti⁵⁵”.

Velâyet-Name’nin bir başka yerinde ise Ahi Evren’in Kayseri’de bir tabakhanesi (yani debbağ atölyesi) olduğu ve burada esnafa sahtiyan (işlenmiş deri) sattığı anlatılmaktadır⁵⁶.

tanbul 1980; A. Vehbi Ecer, “Yunus Emre Döneminde Anadolu’da Kültür Hayatı”, **Kubbealtı Akademik Mecmuası**, Temmuz 1992, Sayı 3, 43-57; Refik Turan, “XIII. Yüzyıl Anadolu Buhramı ve Ayakta Kalan Güçler”, **Erdem**, Ankara 1996, Cild 8, Sayı 23, 529-539.

⁵⁵ **Velâyetnâme**, Yayınlayan: Sefer AYTEKİN, Ankara ?, 175.

⁵⁶ **Velâyetnâme**, 159; Ahi Evren, **Tasavvufî Düşüncenin Esasları**, Çev. Mikail Bayram, Ankara 1995, Giriş, 18.

Bu kayıtlardan şu sonucu çıkartmak istiyoruz. Ahi Evren olgunluk çağını Kayseri’de geçirmiştir. Ahi teşkilatını ilk defa Kayseri’de kurmuştur. Sadece mezarı Kırşehir’de bulunmaktadır.

1205 yılında Kayseri’ye gelen Ahi Evren Ermeni, Rum ve çok az hıristiyan Türklerden oluşan bir yerli halk ve daha sonra buraya göç eden müslüman Türkmenlerin bulunduğu bir Kayseri ile karşılaştı⁵⁷. Daha önce değindiğimiz gibi siyasî istikrarsızlık yanında etnik ve dinî farklılıklar içinde kendini yalnız hisseden, sıkıntılarla yaşayan bir müslüman Türk kitlesiyle karşı karşıyaydı. Orta Asya’dan göç ederek Kayseri’ye yerleşen Türkler arasında Ahmed Yesevî dervişleri, alimler ile birlikte esnaf ve sanatkârlar da vardı. Bunlar yerli Ermeni ve Rum (Bizanslı) meslektaşları ile rekabet edebilmek, meslekte ve ticarete tutunabilmek için bir birliğe ve dayanışmaya muhtaç idiler. İşte bu ihtiyacı çok iyi tespit eden Ahi Evren öncelikle Kayseri esnaf ve sanatkârlarını bir birlik altında toplayarak, sanat ve ticaret ahlâkını, üretici ve tüketici çıkarlarını güven altına almak suretiyle Kayserililerin kötü şartlar içinde, yaşama ve direnme gücünü kazanmalarını sağladı. Kayseri halkının ekonomik durumunu yükseltmek, başkasına el açmadan, alın teriyle, şerefle yaşamanın yollarını, herkesi bir sanat veya meslek sahibi yaparak göstermek istedi. Eğitimci ve örgütçü olarak çalışmalarına başladı. Kayınpederi ve hocası Evhadüddîn Kirmanî’nin de desteğiyle Anadolu’da **Ahi Teşkilatı**’nı kurdu. Onun Kayseri’de ilk örneğini verdiği Ahi Teşkilatı Anadolu’nun (orta çağlarda) sosyal yaşantısının düzenlenmesinde önemli rol oynadı. Ahi Evren döneminden (XIII. Yüzyıl) başlayarak bu teşkilat *“Türk gençlerini aylak kalmaktan ve türlü kötü akımların etkisinden kurtarmak, aynı zamanda devletin çok ihtiyacı bulunan askerî güce katkıda bulunmak için”* kurulmuş bulunan ahilik çok yönlü bir sosyal yapıya sahipti. Ahilik ahlâk, sanat ve konukseverliğin uyumlu bir bileşimi idi ve bu bileşimin sağlanması için kurumun eğitimine ağırlık veren bir yönü de vardı.

1205 tarihinde Kayseri’ye yerleşen Ahi Evren önce Kayseri’nin müslüman Türk halkını bir birlik altında toplamak istedi. Kendisi derici idi. Debbağ atölyesi kurdu ve burada birçok kişileri çalıştırdı. Daha sonra bütün sanat erkânının belli bir yerde toplanmalarını ve orada sanatlarını icra etmelerini temin için bir SANAYİ ÇARŞISI kurulmasına ön ayak oldu. Çarşının plânı hakkında fazla bilgimiz olmamakla birlikte, Prof. Dr. Mikail

⁵⁷ A. Vehbi Ecer, *“Ahi Evren Zamanında Anadolu’da Kültür Hayatı”*, **Türk Kültürü ve Ahilik (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri)**, İstanbul 1986, 153-156.

Bayram'ın Farsca **Menakib-i Evhadüddîn-i Kirmanî**⁵⁸'ye dayanarak⁵⁹ tespitleri şöyledir:

"... Menakib-i Evhadüddîn-i Kirmanî'de Kayseri'de kurulan bu sanayi çarşısı hakkındaki açıklamalardan anladığımız kadarıyla, çeşitli sanat kollarına mahsus çarşı ve mahalleler ve bu çarşı ve mahalleler içinde bir cami ve bir zaviye bulunmaktadır. Bir kapısı bu mescide açılan evde Ahi Evren'in eşi olduğu belirlenen Şeyh Evhadüddîn-i Kirmanî'nin kızı Fatma Hatun ikamet ettiği göre bu evin Ahi Evren'e ait olduğu anlaşılmaktadır".

Bu sanayi çarşısının o zamanlar Debbaglar mahallesinde yapıldığı, bu mahallede bir cami ile bir zaviyenin varolduğu, ayrıca bu zaviye ve cami yakınında Külâh-Dûz'lar (örgücüler, dokumacılar) çarşısının oluştuğu anlaşılmaktadır. Ahi Evren medhum Prof. Dr. Neşet Çağatay'ın tespitlerine göre örgütleme işine önce debbağ, ayakkabıcı ve saraç esnafını bir araya getirerek başladı⁶⁰. Daha sonra 32 çeşit esnafın ve sanatkârın lideri olarak kabul edildi. Yane Kayseri sanayi çarşısında 32 çeşit sanat kolu oluştu⁶¹. Ahi Evren'in ön ayak olduğu Ahi Teşkilatı'nın kuruluşunun genel sebepleri olarak şu hususları sıralayabiliriz:

1. Asya'dan göç eden sanatkârlara iş bulunması.
2. Yerli sanatkârlar ile Türk sanatkârlar ve tüccarlarının rekabet edebilmesi, onların karşısında tutunabilmeleri için malların kalitesinin korunması ve üretimin ihtiyaca göre ayarlanması.
3. Sanat ahlâkının yerleştirilmesi.
4. Türk halkının ekonomik yönden bağımsız hale getirilmesi.
5. Yabancı saldırılara karşı devlet güçlerinin yanında yer alınması.
6. Türklük şuurunun ve millî heyecanın ayakta tutulması⁶².

Ahi Evren bu sosyal ve iktisadî amaçları tahakkuk ettirmekle kalmadı, Ahiliğin genç kızlar kolu olan **Bacıyan-ı Rum** (Anadolu Bacıları) teşkilatını da ilk defa Kayseri'de hanımı Fatma Bacı'ya kurdurdu⁶³.

⁵⁸ **Menakib-i Evhadüddîn-i Kirmanî**, Yayınlayan: B. Furuzanfer, Tahran 1969, 70-71 ve 158.

⁵⁹ Ahi Evren, 52.

⁶⁰ Çağatay, 84; Çağatay, "Türklerin Tarihteki Yeri ve Milli Özellikleri", **Erdem**, Ankara 1996, Cild 8, Sayı 23, 503-528.

⁶¹ Bkz. Bayram, **Ahi Evren**, 82.

⁶² Çağatay, 85.

⁶³ **Fatma Bacı**'nın hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Mikail Bayram, **Bacıyan-ı Rum**, Konya 1987.

Fatma Bacı daha önce de işaret ettiğimiz üzere Evhadüddîn Kirmanî'nin kızı ve Ahi Evren'in hanımıdır. Ahi Evren'in Kayseri'de bir sanayi sitesi kurmaya başlamasından sonra bu sitede dericiler çarşısının yanında külah-duzlar (örgücüler) dokumacı, örgücüler çarşılarının da yer aldığını buralardan İstanbul'a ve diğer Anadolu şehirlerine halı ve kilim ihraç edildiğini bilmekteyiz⁶⁴. Debbağlar (dericiler) atölyelerinde işlenen derilerin yünleri, örgücüler mahallerinde hanımlar tarafından işlenmekteydi. Yani Ahilerin birçok hizmet alanlarında hanımlara ihtiyaç duyulmuş ve bu ihtiyaç üzerine Bacı Teşkilatı'nın kurulması gereği doğmuştur. Fatma Bacı, hanımları iş alanlarına yönlendirmeden önce onların belirli eğitim ve uygulama safhalarından geçmelerini sağlamış, bu eğitim ve uygulamalar onları iş hayatında başarılı kılmış, kaliteli üretim elde etmelerini de temin etmiştir. Anadolu Bacıları'nın çalışma alanları daha çok dokumacılık ve örgücülük idi. Sanayi sitesinde hanımların bir arada çalıştıkları dokuma ve örgü tezgahları vardı. Bu dönemlerde hıristiyanlara ihraç edilen halı ve kumaşlarla, **bugün bile hayranlık uyandıran Selçuklu dönemi halı ve kilimlerinin bu bacıların dokuma atölyelerinde imal edildiği bilinmektedir.** Bacı teşkilatında hanımlar zaruret halinde *“erkeklerle yan yana ve hayatlarını sürdürdükleri”*⁶⁵ gözlenmekte idi ve silah atma, binicilik, atıcılık gibi eğitimlerden de geçirilirdi. 1243 yılında Moğolların Kayseri'yi kuşatmaları sırasında Bacı Teşkilatı'na mensup hanımların şehrin savunmasında rol aldıkları ve bizzat savaştıkları rivayet edilir⁶⁶. Ayrıca aynı bacılar manevî ve dinî eğitim görmüşler, tarikat ayinlerine katılmışlardır. Bir araştırmacımızın ifadesiyle *“hanım müridler (fakiregan) de erkeklerle birlikte zikir ve sema meclisine katılmışlar ve başörtülerini de açmış”* lardır⁶⁷.

Anadolu Bacıları (Bacıyan-ı Rum) Anadolu'daki Türk insanının sıkıntılarını hafifletmiş, zorluklarını erkekleriyle birlikte omuzlamışlardır. Türk toplumunun Anadolu'da ezilmesi, yok olmasını engellemekle kalmamışlar, gelişip kökleşmelerini sağlamışlardır. Prof. Dr. Neşet Çağatay bir makalelerinde şöyle der:

“Bir toplumun gelişip kökleşmesinde iki önemli etken vardır: Bunların biri o toplumda kadın ve erkek sınıfının uyumlu ve dayanışmalı bir biçimde birlikte çalışması, ikinci etken de böyle sağlam bir temele oturan toplumun kültürünün ve ekonomisinin

⁶⁴ Bayram, **Bacıyan-ı Rum**, 38.

⁶⁵ Bayram, **Bacıyan-ı Rum**, 39.

⁶⁶ Bayram, **Bacıyan-ı Rum**, 51.

⁶⁷ Bayram, **Bacıyan-ı Rum**, 54.

gelişmesidir. Bu iki temelin birincisini Hacı Bektaş Veli, ikincisini Ahi Evren geliştirip kökleştirmiştir⁶⁸”.

Az önce işaret ettiğimiz iş alanında ve ibadette görülen kadın-erkek karışımı (ki buna dayanışma da denebilir) eski Türk kültür ve geleneklerinin bir devamı ve Hoca Ahmed Yesevî'nin ve müridlerinin dinî hoşgörüsünün içinde kıvamını bulan müslüman Türkmenlerin yaşayış biçimini göstermektedir⁶⁹. Bu ilişkilerde hiçbir kötü olay meydana gelmemiş, kardeş-bacı, anne-oğul münasebetine benzer ahlâkî, manevî ve hoşgörüyü dayanan yakınlık hakim olmuştur⁷⁰.

Kadınlı-erkekli bu çalışmaların verimli olabilmesi için tüccar, esnaf ve sanatkârlar özel eğitimlere tabi tutulmuşlardır. Bunların başında meslekî eğitim gelmektedir. Her isteyene dükkan açtırmazdı. Bu sebeple iş içinde meslekî eğitim yaptırılır, önce **yamak**, sonra **çırak**, daha sonra **kalfa** ve **usta** mertebelerine belirli süreler çalıştıktan ve imtihan verdikten sonra erişilirdi. Bunların kuralları ilk defa Ahi Evren tarafından düzenlendi ve uygulandı.

Usta esnaf olacak aday'a sadece meslekî eğitim verilmez, onlara iman esasları ve İslâmın şartları gibi dinî bilgiler öğretilir, Türkçe fütüvvetname okutulur, yemek pişirme, oyun oynama, çalgı çalma, şarkı söyleme, önemli kişilerin hayat hikayeleri, Türkçe, Arapça, Farsça edebiyat bilgileri gibi konularda bilgiler verilir. Böylece gençler önce atölyelerde, tezgah başında mesleki beceri, yetenek ve ahlakî meziyetlerle zaviyelerde toplumun her sınıfı içinde ve her yerde takdirle karşılanacak terbiye ve

⁶⁸ Neşet Çağatay, “*Türklerin Tarihteki Yeri ve Milli Özellikleri*”, **Erdem**, Ocak 1996, Sayı 23, 503-528.

⁶⁹ Ayas, **Çeşitli Yerler**; Ayrıca bkz. A. Vehbi Ecer, “*Yunus Emre Döneminde Anadolu'da Kültür Hayatı*”, **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, Temmuz 1992, Sayı 3, 43-57; A. Vehbi Ecer, “*Ahi Evren Zamanında Kültür Hayatı*”, **Erciyes Dergisi**, Mart 1986, Sayı 99, 6-8; Salahattin Döğüş, “*Osmanlı Devletinin Kuruluşunda İki Milli Teşekkül: Anadolu Ahileri ve Anadolu Bacıları*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Mart 1998, Sayı 135, 15-23.

⁷⁰ Bu ilişkiler ve hoşgörü konusunda bkz. A. Vehbi Ecer, “*Ahmed Yesevî'de Dinî Tolerans ve Anadolu'da Etkileri*”, **Milletlerarası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs 1993)**, Kayseri 1993, 101-113; Sadi Bayram, “*Ahiliğe Genel Bir Bakış-Ahlâk ve Hoşgörü*”, **Erdem**, Ocak 1996, Sayı 23, 583-598; Kemal Eraslan, “*Ahmed-i Yesevî'nin Hikmetlerinde Hoşgörü*”, **Erdem**, Ocak 1996, Sayı 24, 777-782; A. Azmi Bilgin, “*Tasavvufî Düşünce ve İlk Mutasavvıf Türk Şairlerinde Müsamaha ve Birlik Fikri*”, **Erdem**, Ocak 1996, Sayı 24, 895-908; Müjgan Cunbur, “*Anadolu'ya Hoşgörüye Dayalı Birlik Fikrini Getirenler Üzerine*”, **Erdem**, Ocak 1996, Sayı 22, 159-172; Mehmed Demirci, “*Hoşgör Yâ Hu*”, **Erdem**, Ocak 1996, Sayı 22, 173-188; Ünver Günay, “*Anadolu'nun Dinî Tarihinde Çoğulculuk ve Hoşgörü*”, **Erdem**, Ocak 1996, Sayı 22, 189-220; Mürsel Öztürk, “*Ahmed Yesevî-Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre Zinciri*”, **Erdem**, Ankara, Eylül 1987, Sayı 9, 759-768; A. Vehbi Ecer, “*XIII. Ve XIV. Yüzyıllarda Kayseri Kültüründe Hoca Ahmed Yesevî Etkisi*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Temmuz 1997, Sayı 127, 55-60.

olgunlukta yetiştirilirdi. Onlar eli açık, kapısı açık, sofrası açık, gözü kapalı, dili bağlı, beli bağlı güvenilir, hilesiz hurdasız insanlar olarak yetiştirilirdi.

Ahilikte yiğitlik, savaşçılık da ön plânda tutulur ve bunun da eğitimi yaptırılırdı. Kayseri'deki ahiler de sanat ahlâk ve din eğitimlerinin yanında askerlik eğitimi de aldılar. Moğolların 1243 yılındaki Kayseri'yi kuşatmaları sırasında ahiler Kayseri'yi⁷¹ savundular⁷². Ahilerin “ülkeye yapılacak yabancı saldırılarında devlet silâhli kuvvetleri yanında savaşmak⁷³” gibi bir görevleri de vardı. Bunlar paralı askerler değil, askerî eğitim görmüş sanatkârlardı. Bu sanatkârlara gençliklerinde ata binme, ok ve kılıç kullanma öğretilir, hayatları boyunca askerî bir disiplin içinde yaşarlardı.

Askerî eğitimi sadece erkekler yapmaz, Bacıyan-ı Rum⁷⁴ (Anadolu Bacıları) da binicilik, atıcılık eğitimleri görürlerdi. Doç. Dr. Ethem Cebecioğlu bir makalesinde⁷⁵ Bacıyan-ı Rum'un askerî faaliyetleri ile ilgili örnekler verir ve “1243'de Moğollar Kayseri'yi kuşattıklarında şehrin savunmasına kadınların fiilî olarak katıldıkları konusu Bacıyan'ın askerî yönüne delildir” kaydını düşer. Aynı konuya Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü de işaret eder⁷⁶. Hanımların askerî eğitim görmeleri İslâm öncesi Türk geleneklerinin devamı mahiyetinde bir uygulama idi.

Yeniden ifade etmek gerekirse 1243 tarihindeki Moğolların Kayseri kuşatmasında Kayserililer şehri teslim etmeyi (Sivas ve Tokathlıların aksine) reddettiler. Ahiler sayesinde Kayseri'yi savundular. Kayseri'yi **Debbağlar Çarşısı**'ndaki ahiler bütün güçleriyle 15 gün korudular. Erciyes Dağı eteğindeki **Battal Mescidi** çevresindeki Moğol ordusuna hücumlar düzenlediler. Moğol ordusu komutanı **Baycu Noyan** ümidini keserek kuşatmayı kaldıracağı bir sırada Ermeni asıllı⁷⁷ Kayseri **İğdiş Başı**'sı (muhafızı)'nin⁷⁸ gizlice ihaneti sonucu Kayseri'ye giren Moğol ordusu Kayseri

⁷¹ Bkz. İbn Bibi, *el-Evamiru'l-Alâiye*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1996, II, 73.

⁷² Kayseri kuşatması için bkz. A. Vehbi Ecer, “Kayseri'nin Moğollar Tarafından İşgali”, **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (6-7 Nisan 2000)**, Kayseri 2000, 129-140.

⁷³ N. Çağatay, **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ankara 1989, 85; Ayrıca bkz. O. Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi**, İstanbul 1969, II, 125.

⁷⁴ Rum kelimesi karşılığında Anadolu adının kullanılmasını kelimenin kapsamını daraltmak olarak görenler vardır. Bu kelimenin tarihimizde kullanılma yerleri ve kapsamı ile farklı görüşler için bkz. Salih Özbaran, “Bir Başka Osmanlı Kimliği: Rûmilik”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Mayıs 2002, Sayı 101, 10-19.

⁷⁵ Ethem Cebecioğlu, “Bacıyan-ı Rum”, **Osmanlı** (Editör Güler Eren), Ankara 1999, V, 415-417.

⁷⁶ F. Köprülü, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Ankara 1962, 172; Ayrıca bkz. Orhan F. Köprülü, “Bacıyan”, **TDVİA**, IV, 415.

⁷⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatına Mahal**, Ankara 1984, 105-106.

⁷⁸ **İğdiş**, genel olarak büyük şehirlerdeki maliye memurlarına verilen ad olmakla birlikte, buldukları yerin savunmasında da rol ve görev alan kimselerdir. Bkz. F. Sümer, “Selçuklu Tarihinde İğdişler”, **Türk Dünyası Araştırma Dergisi**, Nisan 1985, Sayı 35, 9-23; İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı dev-**

Ahilerinin hepsini kılıçtan geçirdiler. Daha sonraları da ahiler takibat altında tutuldular. Ancak Ahi Evren'in attığı tohum kurumadı, yeşerdi ve Anadolu halkının ticaretinde, ahlâkında, tüm yaşamında devam etti⁷⁹.

Sonuç

Ahi Evren ve hanımı Fatma Bacı Kayseri'de Ahiyan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum'u kurmuşlar, canlandırmışlar ve Anadolu'ya yaymışlardır. Ahi Evren en verimli ve olgun çağının 20 yılını Kayseri'de geçirmiş ve ahilik ilkelerine uygun bir anlayışla çalışan esnaf (sanayi) çarşısını ilk defa Kayseri'de oluşturmuştur. Hanım Fatma Bacı da Kayserili hanımları örgütlemiş, eğitmiş, onları dokuma atölyelerinde çalıştırarak üretime katkılar sağlamışlardır.

Ahi Evren Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre zincirinin⁸⁰ eklenen bir halkası olarak Anadolu'yu yurd edinmek isteyen Türklere güven veren bir önder olmuştur. Ahi Evren'in ahilik disiplin ve ahlâkı Kayseri'den başlayarak yayıldı ve güç kazandı. Çok eski zamanlardanberi bir ekonomi ve ticaret merkezi olan Kayseri⁸¹ aynı zamanda Suriye, Mısır, Azerbaycan, Gürcistan, İran ve Bizans kervanlarının durak ve geçit yeri idi. Bir bilginimizin ifadesiyle “*Kayseri tarihe bir cihangirin eliyle değil, Anadolu'daki insanlığın tabii, devamlı ihtiyaçları ile doğmuştur*⁸²”. Sadece ticaret erbabının değil, Asya'dan gelen göçlerle de muhatap olan Kayseri yeni bir kimlik kazandı. Asya'dan, doğudan akın eden Türkmenler, Ahmed Yesevî dervişleri, alperenler Kayseri'yi bir müslüman-Türk şehri haline getirdiler. Alperenler, Ahmed Yesevî dervişleri, abdallar, ahiler... Kayseri'de Türk kültürünün İslâm ahlâkının ve ahi disiplininin yerleşmesi ve kökleşmesini sağladılar. Böylece Ahilik Kayseri'den bütün Anadolu'ya yayıldı, Kayseri ve Anadolu halkının sosyal ve ekonomik yapısı üzerinde etkilerde bulundu:

leti Teşkilatına Medhal, Ankara 1984, 105-106; Prof. Dr. Osman Turan ise şu bilgileri verir: “... Bunların (İğdişlerin) şehirlerde nizamın korunmasında kullanılan ve hıristiyan çocuklardan teşekkül eden askeri bir sınıf olduğu anlaşılıyor... Selçuklularda ana ve babası gayr-i müslim ve kendisi müslüman olan ve türlü kavimlere mensup bulunan bir sınıfa İğdiş denildiği anlaşılıyor”. Bkz. Osman Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi**, İstanbul 1969, II, 172-174; Ayrıca bkz. Osman Turan, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar**, Ankara, 178.

⁷⁹ Kayseri Vakıflar Bölge Müdürü M. Çayırdağ'ın “*Vakıf Belgelerine Göre Kayseri'de Ahi Evren ile İlgili Kayıtlar*” isimli makalesi konumuza açıklık getirir. Bkz. Mehmet Çayırdağ, **Kayseri Tarihi Araştırmaları**, Kayseri 2001, 183-185.

⁸⁰ Bkz. Mürsel Öztürk, “*Ahmed Yesevî-Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre Zinciri*”, **Erdem Dergisi**, Eylül 1987, Sayı 9, 659-768.

⁸¹ Bkz. Faruk Sümer, “*Yabanlu Pazarı*”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Ağustos 1985, Sayı 37, 1-99.

⁸² Remzi Oğuz Arık, **Coğrafyadan Vatana**, İstanbul 1969, 204.

1- Ahilik, sanatkârların disiplinli bir meslek eğitimine tâbi tutulmasını ve böylece kaliteli ve güvenilir üretim elde edilerek rekabet gücünün artmasını sağladı.

2- Ahilikte insanlara meslek eğitimi verilmekle kalınmadı. Prof. Dr. Neşet Çağatay'ın ifadeleriyle “*Ahi zaviyelerindeki öğretmen ahiler gençlere ata binmek, sürek avına çıkmak, kılıç, ok ve kalkan kullanmak gibi şeyleri öğretirlerdi*”⁸³. Böylece bir çeşit askerî eğitim de yaptırılırdı. Ancak, bu eğitim sadece askerlere has olarak yaptırılmamış, Bacıyan-ı Rum da “*erkeklerle aynı saflarda*” savaşıcak⁸⁴ askerî eğitimi almışlar, kendilerini koruma gücü ve tekniğine sahip olmuşlardı.

3- Ahilik ile esnaf ve sanatkârlar kendi aralarında dayanışma ve yardımlaşma içinde oldular. Hanımların da üretime katkılarını sağlayarak ekonomide güvenli ve imtiyazlı bir durum elde ettiler.

4- Ahi zaviyelerindeki öğretmenler gençlere dinî bilgileri ve yükümlülükleri öğrettiği gibi ahi fütüvvetnamelerinin kapsadığı insanlık ve ahlâkî yöntemlerini uygulamalı olarak belletirlerdi. Böylece gençler dinî taassupdan uzak hoşgörülü bir anlayışa dayalı İslâmî ve insanî bilgi ile donatılırdı⁸⁵.

5- Ahilik teşkilatı Kayseri dahil, Anadolu'nun şehir, kasaba ve hattâ köylerine kadar yayıldı. Ticaret hayatında kurduğu egemenlik sayesinde yardımlaşma ve dayanışmanın kaynağı oldu. Kurdukları teavün sandıkları ile sakatlanan, hastalanan, usta, kalfa ve çırakların geçimleri sağlandı ve böylece çalışanların gelecekleri güvence altına alındı⁸⁶.

6- Ahi Evren'in ölümüyle ahilik Anadolu'da ve Kayseri'de sona ermedi. Seyyah **İbn Battuta** Kayseri'de ahi zaviyelerinin aktif durumda olduğunu tespit etmiş ve kendisinin **Ahi Emir Ali**'nin tekkesinde misafir edildiğini anlatarak tekke hakkında bilgiler vermiştir. Ayrıca Kayseri'de **Ahi İsa Mahallesi** ve **Ahi İsa Zaviyesi** gibi yer adlarının bulunduğu bilinmektedir. Bu konuda araştırmaları bulunan Mehmet Çayırdağ'ın ifadesiyle: “*Bu bölge*

⁸³ Neşet Çağatay, **Ahlâkla Sanatın Bütünleştiği Ahilik Nedir?**, Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Federasyonu Yayını, İstanbul ? 14.

⁸⁴ Çağatay, **Ahlâkla Sanatın Bütünleştiği Ahilik**, 14.

⁸⁵ Esnaf ve sanatkâr birliklerinde özellikle 13. yüzyıldan sonra – dinî fonksiyonlar geri plânda tutulmuşlardır. Bkz. Sabahattin Güllülü, **Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri**, İstanbul 1977, 117.

⁸⁶ Bkz. Adnan Gülerman – Sevdâ Taştekil, **Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri**, Ankara 1993, değişik sayfalar.

*kuvvetli ahilik izleri taşımaktadır... Kayseri’de Ahilikle ilgili vakıf, mezartaşı, mahal ismi gibi birçok hatıra ve belge bulunmaktadır⁸⁷’’. Ayrıca ahilikte her mesleğin şeyhi ya da pîr’i bulunduğu bilinmektedir. Meslek pîr’lerinin adını taşıyan Bünyan’a bağlı **Pirahmet** köyü ve türbesinin⁸⁸ bulunması da Ahiliğin devamlılığına işaret sayılabilir.*

⁸⁷ Çayırdağ, **Kayseri Tarihi Araştırmaları**, 359.

⁸⁸ Ünver Günay – Harun Güngör ve arkadaşları, **Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması –Kayseri Örneği-**, Kayseri 2001, E. Üniversitesi Yayını, No 132, 39, 99.